

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชนและสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยสาระสำคัญ 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเรื่องการพัฒนาชนบท

- ความหมายของการพัฒนาชนบท
- การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชนบท

ตอนที่ 2 แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

- ความหมายของการมีส่วนร่วม
- ความสำคัญของการมีส่วนร่วม
- รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน
- ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท

ตอนที่ 3 การจัดการศึกษานอกโรงเรียน

- หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ
- วัตถุประสงค์การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ
- หลักสูตรการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ
- ลักษณะการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะสัน

ตอนที่ 4 โครงการธุรกิจเพื่อสังคม

ตอนที่ 5 สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 แนวคิดเรื่องการพัฒนาชนบท

ความหมายของการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบท เป็นการพัฒนาเพื่อต้องการยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทให้สูงขึ้น มีการระดมความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมกันพัฒนาชนบท และจากที่ทำการศึกษเกี่ยวกับพัฒนาชนบทพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสนใจกับการพัฒนาชนบทและได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาชนบทในความหมายที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

ดำรง สุนทรศารทูล (2522) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทว่า การพัฒนาชนบทนั้น ควรเป็นเรื่องของประชาชนที่เขารู้สึก เขามีความต้องการ เขาพยายามเขาร่วมมือกัน เขายืนยันขันแข็ง ให้เขาขับเคลื่อนศักยภาพ (Release Potential) ออกมาจากพลังในตัวเขาให้มากที่สุด

เสาวคนธ์ สุดสวาสดี (2529) กล่าวว่า การพัฒนาชนบท หมายถึง การเสริมสร้างให้ประชาชนและชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองและมีพลังสร้างสรรค์ชุมชน โดยการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา เช่น การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการ การตัดสินใจ การวางแผน การร่วมดำเนินการในโครงการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ประภาศรี พิทักษ์สินสุข (2532) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาชนบทว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งยกระดับความเป็นอยู่ของมนุษย์และสังคมให้สูงขึ้น เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น โดยการมุ่งสู่ชีวิตความรู้ ความสามารถของมนุษย์ในการทำงานเพื่อผลิตผลจากการเข้าถึง และการควบคุมสิ่งแวดล้อมด้วยความรู้และเทคโนโลยี ตลอดจนเพื่อการกระจายความเป็นธรรมในสังคมชนบท

หน่วยงานของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อย่อว่า AID (Agency for International development) (อ้างถึงใน สมพงษ์ อนุยุทธพงศ์, 2533) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาชนบทเป็นกรรมวิธีแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติตามแผนเอง โดยแผนดังกล่าวจะกำหนดว่า กลุ่มของตนแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไรและมีปัญหาร่วมกันอย่างไรบ้าง แล้วร่วมกันจัดทำแผนการของกลุ่มและของแต่ละบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาของกลุ่มได้ โดยพยายามใช้ทรัพยากร

ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือ ทั้งด้านการบริหารและ วัสดุอุปกรณ์จากองค์การของรัฐบาลหรือเอกชน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนผู้มีรายได้น้อยที่อาศัยอยู่ในชนบทและ กระบวนการพัฒนานั้น .. เป็นกระบวนการที่สามารถดำเนินการต่อไปได้ด้วยตนเอง (Self Sustaining)

สุวิทย์ ยิงวรพันธุ์ (อ้างถึงใน วนิดา นวลบุญเรือน, 2535) ได้กล่าวถึงการ พัฒนาชนบทไว้ว่า การพัฒนาชนบทเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชน ให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชาติ และควรเน้นความคิดริเริ่มของประชาชน ด้วยกันเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่ม ก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการสนองต่อประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง

ประเวศ ะสี (2535) กล่าวถึงการพัฒนาชนบทว่า การพัฒนาชนบทให้ยั่งยืน จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่เป็นหัวใจ 3 ประการที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ องค์การที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นตัวความรู้ซึ่งหมายถึง ความรู้เกี่ยวกับชุมชน ปัญหาในชุมชน และที่สำคัญอีกประการคือ กระบวนการการเรียนรู้ อันได้แก่ การวิเคราะห์ ปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก และการตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้อง

จากความหมายของการพัฒนาชนบท ที่ได้มีผู้ให้คำนิยามมาแล้วข้างต้น อาจสรุป ได้ว่าการพัฒนาชนบท หมายถึง การกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่ม เกิดการพัฒนา ความคิดและความสามารถของประชาชนในการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของชนบทให้ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้ และเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับสังคมชนบท โดยที่ ประชาชนมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ร่วมกันคิด ร่วมกันสำรวจปัญหา ร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติงาน ร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ สามารถแก้ปัญหาของ กลุ่มได้โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลหรือเอกชน และ กระบวนการในการพัฒนานั้นยังเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ได้ด้วยตนเอง

การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชนบท

เป็นที่ยอมรับกันว่า การศึกษา เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ในความหมายอย่างกว้างที่สุด หมายถึง กระบวนการหรืออิทธิพลทุกอย่างที่ช่วยหล่อหลอมชีวิตจิตใจและความสามารถของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์มักถูกกำหนดโดยปัจจัยหลายอย่าง เช่น บิดา มารดา สังคม ศาสนา ระบบการปกครอง สภาพดินฟ้าอากาศ สื่อมวลชน และสิ่งแวดล้อมทั้งหลายทั้งปวง การศึกษาในแง่นี้จึงไม่มีวันสิ้นสุดเรียกว่าเริ่มตั้งแต่เกิดจนตายทุกสิ่งที่หล่อหลอมร่างกาย จิตใจ อารมณ์และความคิดของมนุษย์ล้วนอยู่ในกระบวนการการศึกษาจากประสบการณ์ทั้งหมดของชีวิตเป็นการศึกษาดลอดชีวิต การศึกษาจึงมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในโรงเรียนเท่านั้น (สิทธิชัย ชาติานิติ, 2529) การศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน ยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักใช้ความคิด ตัดสินใจ รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเองช่วยตนเองได้ (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530)

ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับปรัชญาการพัฒนาเป็นปรัชญาที่สอดคล้องกันคือ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์โดยมีแนวทางการพัฒนาคือ การเปิดโอกาสให้ทุกๆ ฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศ ทั้งร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามประเมินผลการพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นกระบวนการที่มีการฉีกกำลังอย่างสมานฉันท์ การพัฒนาที่สร้างความเข้าใจและเอื้ออาทรต่อกัน เป็นการพัฒนาของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539) เป้าหมายที่แท้จริงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 คือ ต้องการเห็นคนไทย “มีงาน มีเงิน มีสุข” มีศักยภาพในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างมีความสุข และต่อเนื่องตลอดชีวิต อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความเข้มแข็งของชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น งานการศึกษาเป็นวิธีสำคัญวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาชนบท โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีความยืดหยุ่น มีลักษณะที่เอื้อต่อการจัดให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปได้ตามความต้องการที่แท้จริงและเป็นปัจจุบัน สะดวกในการจัดและทำได้กว้างขวางการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงมีความสำคัญต่องานพัฒนาชนบทและสังคมเป็นอย่างยิ่ง กระบวนการที่จะนำไปสู่การพัฒนาชนบท ก็คือ การส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชนในท้องถิ่นและทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของการพัฒนา และจะต้องอาศัยความร่วมมือ อาศัยการมีส่วนร่วม ในการที่จะกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานตามเป้าหมาย

เหล่านั้นให้ประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี่ที่เป็นการศึกษา ถึงการพัฒนาชนบทที่เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยการกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของโครงการและสามารถ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องได้ด้วยตนเอง

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนาชุมชนใดๆ ใน สังคม เนื่องจากการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย การที่บุคคล เหล่านี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานและในขั้นตอนอื่นๆ จะทำให้ เกิดความเข้าใจและปฏิบัติงานอย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งหลักการและแนวความคิดในเรื่อง การมีส่วนร่วมจะได้นำเสนอต่อไป

ตอนที่ 2 แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมนั้น ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวไว้ ในบทความ “นโยบายและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน” ว่า นโยบาย และรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นทางการของการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 เมื่อกลุ่มประเทศที่ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและทางการเมืองพยายามสรรหาวิธีที่จะนำ ไปใช้กับประเทศเกิดใหม่ประเทศที่เพิ่งได้เอกราชและประเทศที่ล่าหลัง เพื่อให้กลุ่มประเทศ เหล่านั้นสามารถพัฒนาตนเองโดยไม่รบกวนรัฐบาล และรอการช่วยเหลือจากภายนอกเพียง อย่างเดียว แนวคิดการมีส่วนร่วมสมัยนั้น (พ.ศ.2494) เริ่มเผยแพร่มาทางกลุ่มประเทศเอเชีย โดยองค์การสหประชาชาติและประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศไทยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมการ ประชุมหลายครั้งและทางราชการเริ่มนำความคิดมาจัดทำโครงการพัฒนาท้องถิ่นในกระทรวง มหาดไทย (พ.ศ. 2499) และโครงการมูลสารศึกษาโดยกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ. 2497) จนกระทั่ง พ.ศ. 2505 จึงได้รวมงานทั้งหมดที่ทำโดยหลายหน่วยงานจัดตั้งกรมพัฒนาชุมชน ขึ้นในกระทรวงมหาดไทย เพื่อรับผิดชอบการทำงานตามรูปแบบและแนวคิดดังกล่าว

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ต่างๆ กันดังต่อไปนี้

ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข จัดการประชุมเรื่อง “ การมีส่วนร่วมของชุมชน : นโยบายและกลวิธี ” (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, บรรณาธิการ, 2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชน

หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ และควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง

เจมส์ คัดด์ ปินทอง (2527) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านตามที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนจัดขึ้นและชาวบ้านเป็นผู้เสนอโดยมีการเข้าร่วมในหลายระดับเช่น การเข้าร่วมในการฟังเฉยๆ ฟังและออกความคิดเห็น ตลอดจนร่วมในการวางแผน และมีผู้เข้าร่วมตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่วไป

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญเกี่ยวกับนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ และสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชน ทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin, 1976 อ้างถึงใน กิตติ คันทา, 2536) ได้ให้แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

อคิน รพีพัฒน์ (2537) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็น การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้ว ให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากแต่ทุกอย่างจะต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา

จากคำจำกัดความของการมีส่วนร่วมข้างต้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมกันของบุคคลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประชาชน ภาครัฐบาลและภาคเอกชน ในการร่วมดำเนินการ ร่วมฟัง ร่วมคิด ร่วมออกความคิดเห็น ร่วมสำรวจปัญหา ร่วมในการดำเนินการร่วมลงทุน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง และเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กลุ่มบุคคลเหล่านั้นได้ร่วมกันตั้งไว้

ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

เสมอ จันทรพัม และคณะ (2527) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า การยกระดับคุณภาพชีวิตและมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น มีหลักและวิธีการหลายอย่างด้วยกัน แต่ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่ได้ผลดีและถาวรที่สุดนั้นย่อมเกิดจากพลังและขีดความสามารถของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างแท้จริง จะต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาทุกด้านและทุกขั้นตอน

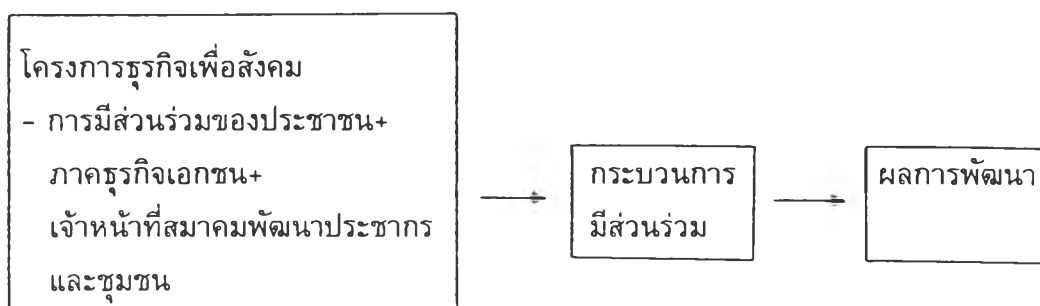
พิศาล มูลศาสตรสาทร (2529) กล่าวว่านโยบายก้าวหน้าในการพัฒนาชนบท ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในอันที่จะแก้ไขปัญหาของชาวชนบท และช่วยให้ชาวชนบทมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นในทุกด้าน หัวใจของนโยบายก้าวหน้าอยู่ที่การเน้นให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและชุมชนของตนเองให้เกิดความเจริญทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ (2533) การคิดริเริ่มโครงการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาสังคมโดยราษฎรเอง ซึ่งอาจจะมียุทธศาสตร์จากทางฝ่ายราชการหรือองค์กรเอกชนที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวข้อง คอยช่วยให้คำแนะนำปรึกษาหารือ น่าจะเป็นวิธีการพัฒนาสังคมที่ได้ผลดีที่สุดในระยะยาว แม้ว่าในระยะเริ่มแรกอาจมีความล่าช้า และมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม

อัคทรา (Akhtra อ้างถึงใน กิตติ คันธา, 2536) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในประเทศกำลังพัฒนา พบว่า สาเหตุที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของความล้มเหลวของโครงการพัฒนาชนบทในประเทศกำลังพัฒนา คือ ประชาชนในชนบทไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท จึงทำให้ขาดความสำนึกในการเป็นเจ้าของโครงการ และยิ่งผลให้เกิดปัญหาขาดการบำรุงรักษาหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว

ดังนั้น ในการที่จะพัฒนาทักษะอาชีพของประชาชนนั้น ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ประชาชนจะมีบทบาทมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และมีส่วนร่วมด้วยความสำนึกในการเป็นเจ้าของโครงการ จึงจะทำให้สอดคล้องและตรงกับความต้องการความสนใจของประชาชนโดยแท้จริง และจะทำให้เกิดการพัฒนามีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับโครงการธุรกิจเพื่อสังคมที่ได้รับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และเจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน แล้วมีการดำเนินงานร่วมกันตามกระบวนการ ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้เกิดการพัฒนา

ในการวิจัยครั้งนี้สามารถเขียนเป็นแผนภาพดังนี้

เมื่อโครงการธุรกิจเพื่อสังคมได้รับการมีส่วนร่วมจาก ประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และเจ้าหน้าที่สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน แล้วมีการดำเนินงานร่วมกันตามกระบวนการ ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้เกิดการพัฒนา

รูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน

ได้มีผู้กล่าวถึงรูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้มากมายดังนี้

อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง (2524) กล่าวว่า ในการพัฒนาชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการในการพัฒนาชุมชน โดยมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น ดัดสินใจ วางแผนงาน ออกแรงงาน ออกเงิน วัสดุอุปกรณ์ และรับบริการต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการกำหนดปัญหาความต้องการ วางแผนดำเนินการ และติดตามผลการดำเนินงานด้วย

อดิน รพีพัฒน์ (2537) ได้กำหนดช่องจังหวะและแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติตามแผน
4. การประเมินผลกิจกรรม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ตลอดจนความต้องการของชุมชน

2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไข ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัด ปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อาลีน ฟอนารอฟฟ์ (Arlene Fonaroff อ้างถึงใน วิชชุลดา สิงห์โต, 2530) ได้เสนอความเห็นที่คล้ายๆ กันว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องประกอบด้วย อย่างน้อย 1 ใน 4 ประเภทของการมีส่วนร่วม คือ

1. การวางแผน ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากร ที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมจากการได้รับประโยชน์

กิตติ ดันธา (2536) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการ พัฒนาชนบทและได้กำหนดขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมสำรวจปัญหาการพัฒนาชนบท เช่น ร่วมสำรวจข้อมูล ร่วมสำรวจ ปัญหาภัยแล้ง เป็นต้น
2. การมีส่วนร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหาการพัฒนาชนบท เช่น วิเคราะห์สาเหตุ ของปัญหา ร่วมประชุม ร่วมตัดสินใจสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เป็นต้น
3. การมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและวางแผน เช่น ร่วมกำหนดปัญหาการพัฒนา ชนบท ร่วมจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เป็นต้น
4. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน เช่น ร่วมออกแรง ร่วมให้ข้อเสนอแนะในการ ปฏิบัติงาน เป็นต้น
5. การมีส่วนร่วมในการติดตามการปฏิบัติงาน เช่น ร่วมเป็นกรรมการติดตามงาน ขณะปฏิบัติงาน ร่วมสำรวจความถูกต้องของแต่ละขั้นตอน เป็นต้น

World Health Organization, 1981 (อ้างถึงในสถาบันตำราสุขภาพ, สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2539) ได้เสนอรูปแบบของการมีส่วนร่วม ที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดอันดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญคือ การตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการ และการบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและบริการ

3. การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและควบคุมสังคม

4. การได้รับประโยชน์ ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุ ก็ได้

เจมส์กัตต์ ปิ่นทอง (2525) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติการ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

จอห์น เอ็ม โคเฮน และนอร์แมน ที อัฟฮอฟ (John M. Cohen and Norman T. Uphoff, 1980) ได้แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบไปด้วย การริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) และเจมส์กัตต์ ปิ่นทอง ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนคล้ายกันในเรื่องของการร่วมปฏิบัติการและการประเมินผล แต่ยังมีข้อแตกต่างกัน กล่าวคือ เจมส์กัตต์ ปิ่นทอง ได้เน้นถึงการค้นหาปัญหา สาเหตุของ

ปัญหา การวางแผนดำเนินกิจกรรมและการลงทุน ส่วนโคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) ให้ความสนใจในผลประโยชน์ (Benefits) และการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง ไม่ได้กล่าวถึงเลย

จากขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและลักษณะการมีส่วนร่วมข้างต้น จะเห็นได้ว่า ขั้นตอนส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันในภาพรวม แตกต่างกันเพียงเนื้อหาของรายละเอียดที่แยกย่อยลงไปเท่านั้น และในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) ร่วมกับการแบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชนและสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน โดยดึงการมีส่วนร่วมในการค้นหา ปัญหา การวางแผนดำเนินการ การลงทุนและปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็น 4 ลักษณะ การมีส่วนร่วมของเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง มาปรับร่วมกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff) ในการปฏิบัติการ การร่วมรับผลประโยชน์ และการประเมินผล และเพื่อให้ขั้นตอนต่างๆ ของการมีส่วนร่วมสอดคล้องและครอบคลุมกระบวนการ ในการดำเนินโครงการนี้ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่สมาคมฯ และจากการสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมในพื้นที่ดำเนินการในจังหวัด บุรีรัมย์ ผู้วิจัยจึงสรุปการมีส่วนร่วมที่ศึกษาได้เป็น 6 ด้าน ดังนี้คือ

1. การมีส่วนร่วมด้านการสำรวจปัญหา
2. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผนดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ
4. การมีส่วนร่วมด้านการลงทุน
5. การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์
6. การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท

การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ลดช่องว่างระหว่างคน รวยกับคนจน โดยการพัฒนาต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา เพื่อให้เกิด ทักษะและความสามารถในการดำเนินการพัฒนาได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่า ด้วยเรื่อง “ การพึ่งตนเอง ” แนวความคิดและทฤษฎีการพัฒนาชนบทต่างๆ มักจะมีความ แตกต่างกันไปตามพื้นฐานอุดมการณ์และความเชื่อถือของผู้เสนอทฤษฎี ผู้วิจัยจึงนำความคิด ของนักวิชาการหลายๆ ท่านมานำเสนอ อาจจำแนกได้เป็น 5 ประการ คือ (ประภาศรี พิทักษ์สินสุข, 2532)

1. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร
2. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน
3. การพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพ
4. การพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน
5. การพัฒนาชนบทตามแบบของจีนแผ่นดินใหญ่

1. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร (Rural development as agricultural development) เป็นแนวความคิดหลักของการพัฒนาชนบทโดยทั่วไป และเป็นแนวความคิดที่สัมพันธ์สืบเนื่องมาจากทฤษฎีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สาธารณสุขของแนวความคิดนี้เห็นว่าประเทศโลกที่ 3 นั้นเศรษฐกิจชนบทคือ เศรษฐกิจการเกษตรเป็นสาขาใหญ่และล้ำหลัง ประชาชนไม่น้อยไปกว่า 3 ใน 4 ของประเทศอยู่ในสาขานี้และมีรายได้ต่ำ ฉะนั้น การพัฒนาชนบทจึงควรพัฒนาการเกษตร เพราะว่า เมื่อมีการพัฒนาการเกษตร ย่อมทำให้ประชาชนในชนบทมีรายได้และมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น

การพัฒนาการเกษตรของการพัฒนาชนบทเท่าที่ผ่านมา ปรากฏผลว่า ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาส่วนใหญ่ได้แก่ เกษตรกรรายใหญ่ เพราะว่าเทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตรส่วนมากเป็นแบบใช้ทุนมาก นอกจากนั้น ยังมีการนำเครื่องจักรกลการเกษตรมาใช้ในการผลิตโอกาสจ้างงานของกลุ่มครัวเรือนยากจนดังกล่าวมีน้อยลงด้วย เหล่านี้มีผลทำให้ความแตกต่างในระดับรายได้และมาตรฐานความเป็นอยู่มากขึ้น ความยากจนและการว่างงานยังมีได้ลดน้อยลงกลับจะมีมากขึ้น

2. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (Rural development as community development) แนวความคิดนี้เป็นของนักทฤษฎีทางสังคมวิทยาของอเมริกา หลักการและวิธีดำเนินการของการพัฒนาชนบทแบบการพัฒนาชุมชน คือ ตัวแทนของรัฐบาลที่ทำงานในระดับตำบลและหมู่บ้านจะทำงานในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เขาเหล่านี้จะร่วมมือกับผู้นำในท้องถิ่นเพื่อรวมกลุ่มชาวชนบท ในการกำหนดปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น (Common needs) มีการกำหนดแนวทางและการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยพยายามให้มีการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นแบบช่วยตนเอง (Self - Help) โดยหลักการพัฒนาชุมชนมีความมุ่งหมายที่จะทำการปรับปรุงในทุกๆ เรื่อง

อย่างไรก็ดี แนวความคิดดังกล่าวมีข้อบกพร่องบางประการ สรุปได้ดังนี้คือ การประสบความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานของประชาชน คนชนบทส่วนใหญ่ยังมีความยากจนอยู่ ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น เป็นผู้ได้ประโยชน์สำคัญจากการพัฒนา ทำให้

โครงสร้างอำนาจเดิมของท้องถิ่นเข้มแข็งขึ้น ก่อให้เกิดความล้มเหลวในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาอย่างแท้จริง ตลอดจนการขาดการประสานงานระหว่างพัฒนากับบุคคลต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งประชาชนมักมีความเห็นว่าพัฒนากรไม่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เพียงพอ

3. การพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพ (Intergrated rural development) โดยหลักการพื้นฐานการพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพมีความคล้ายคลึงกับการพัฒนาชนบทอยู่มาก กล่าวคือ เป็นขบวนการเพื่อการปรับปรุงงานในหลายๆ ด้าน ส่วนที่แตกต่างกันก็คือ การพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพพยายามดำเนินการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้ผสมผสานกลมกลืนพร้อมกัน หรือตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมอย่างมีบูรณาภาพ และเป็นการดำเนินการภายใต้ขอบข่ายของการบริหารอันเดียวกัน ของหน่วยงานเดียวกัน มากกว่าที่จะเป็นการดำเนินการประสานกันระหว่างหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นเป้าหมายพื้นที่ของการพัฒนาที่แน่นอน

หลักการสำคัญมี 4 ประการ สรุปได้ความว่า

1. เป็นความรับผิดชอบของรัฐบาล ที่จะดำเนินการให้ชาวนารายย่อยได้เข้าถึงบริการและปัจจัยผลิตต่างๆ ที่รัฐจัดขึ้น โดยการปรับปรุงกลไกทางการบริหารระดับท้องถิ่นให้มีการประสานงานร่วมกัน

2. การวางแผนงานพหุสาขาในระดับท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ด้านสาธารณสุข โภคและโอภาสจ้างงาน ทั้งในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม และเป็นการวางแผนเน้นพื้นที่ (Spatial Planning)

3. มีการเลือกพื้นที่เพื่อทุ่มเทการพัฒนาในท้องถิ่นนั้น (Area Concentration) และดำเนินการพัฒนาครอบคลุมทุกด้าน (Comprehensive) ที่เหมาะสม

4. การกระจายอำนาจการบริหารปลดการตัดสินใจไปสู่ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น

ในทางปฏิบัติ การพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพในฐานะที่เป็นกลยุทธ์การพัฒนาและเป็นโครงการพัฒนา เป็นสิ่งที่ต้องใช้กำลังคนและเงินเปลืองค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องดำเนินการหลายๆ ด้านไปพร้อมๆ กัน หรือตามลำดับขั้นในท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง และมีปัญหาความสับสนต่างๆ ทางการบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลในท้องถิ่นต่างก็ยังคงให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามคำสั่งที่ได้รับมาจากส่วนกลางมากกว่างานพัฒนาในระดับท้องถิ่น ความหวังที่จะใช้การพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพช่วยแก้ปัญหาการพัฒนาชนบท ดูเหมือนจะน้อยกว่าปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาชนบทแบบมีบูรณาภาพ

4. การพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน (Poverty-focused rural development) เป็นแนวความคิดที่ปรับปรุงจากแนวความคิดพัฒนาชนบทต่างๆ แต่เดิมซึ่งไม่

ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจนในชนบท เพราะแนวการพัฒนาเดิมเหล่านั้น คนยากจนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการการพัฒนา หรือไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาเท่าที่ควรดังที่กล่าวแล้ว ตามแนวความคิดใหม่นี้เสนอว่า ในการพัฒนานั้นจะต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะรับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างชัดเจน (Target group) เพื่อการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆ จะได้มีการกำหนดเป้าหมายและแนวทางดำเนินการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่แน่นอน

เนื่องจากความล้มเหลวของโครงการพัฒนาชนบทที่ธนาคารโลกในฐานะผู้ให้ความช่วยเหลือหรือนายทุนเงินกู้ระดับโลกรับโครงการพัฒนาชนบทในประเทศต่างๆ ธนาคารโลกจึงได้มีการพิจารณาทบทวนความหมายและแนวทางในการพัฒนาชนบทเสียใหม่ ความหมายของการพัฒนาชนบทในทัศนะใหม่ของธนาคารโลก คือ “ กลยุทธ์ (Strategy) ” การพัฒนาชนบทมีความหมายรวมถึง ความพยายามในการดำเนินการให้ประโยชน์ของการพัฒนาถึงมือประชาชนผู้ยากจนซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทตามความเห็นของธนาคารโลกนั้น ประโยชน์อย่างน้อยหนึ่งในสองส่วนของโครงการพัฒนาชนบทจะต้องตกอยู่กับคนยากจน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการพัฒนาดังกล่าว ความหมายของการพัฒนาชนบทแนวใหม่ของธนาคารโลกก็คือ การพัฒนาชนบทซึ่งเน้นการจัดปัญหาความยากจนในชนบทดังกล่าว

อุปสรรคของการพัฒนาชนบทแนวทางนี้ ประการสำคัญคือ การกำหนดเป้าหมายกลุ่มยากจน และขาดงบประมาณ สืบเนื่องมาจากปัญหาการกำหนดว่า ความยากจนคืออะไร และจะทำการวัดเพื่อจำแนกคนออกเป็นคนยากจนหรือไม่ยากจนได้อย่างไร กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาจึงควรได้แก่ กลุ่มบุคคลซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าวได้ด้วยตนเอง โครงการพัฒนา จึงเป็นโครงการประเภทสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานดังกล่าวแล้ว การกำหนดความหมายของความยากจนและแนวพัฒนาดังนี้ จะสามารถทำให้กำหนดเป้าหมายของประชากรได้ชัดเจนขึ้น ทำให้ช่วยขยายการดำเนินงานการพัฒนาแคบและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น และมีส่วนแก้ปัญหาในเรื่องการขาดแคลนงบประมาณได้ส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้ หากโครงการพัฒนาต่างๆ เน้นในการเพิ่มระดับรายได้ของกลุ่มยากจนเป็นพื้นฐานก็จะทำให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ (Self-sustaining development) ในอนาคต

5.การพัฒนาชนบทตามแบบของจีนแผ่นดินใหญ่ (The Chinese Model of Rural Development) แบ่งออกได้เป็น 3 ประการ คือ

1. การพัฒนาการเกษตรกรรมนั้น ได้รับการจัดอันดับความสำคัญเท่าเทียมกับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม

2. การสร้างสถาบันชนบทต่างๆ ซึ่งมีขนาดพอเหมาะ โดยส่วนกลางยินยอมให้สถาบันเหล่านั้นมีอิสระในการดำเนินการต่างๆ ในระดับที่สมควร

3. การมีระบบการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีการยึดหยุ่นและปรับตัวภายในได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดแรงจูงใจเพื่อการผลิตแก่ชุมชน (Communes) ทีม (Team) และบุคคลที่เป็นสมาชิก

ในปัจจุบันแม้ว่าหมู่บ้านในชนบทต่างๆ ในประเทศยังอยู่ในสภาพที่ “ยากจน” ตามมาตรฐานของหมู่บ้านในประเทศยุโรปและอเมริกาที่พัฒนาแล้ว แต่ก็นับได้ว่าปัญหาพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความขาดแคลน ช่องว่างระดับความเป็นอยู่ และความไม่พึงพอใจในเรื่องต่างๆ ในหมู่บ้านชนบทประเทศจีนได้ลดน้อยลงอย่างมาก วงจรของความยากจนและมีอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ถูกทำลายไป ความสำเร็จดังกล่าว อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญๆ คือ ความมุ่งมั่นในการพัฒนาอย่างจริงจังของผู้นำเงินการให้องค์กรส่วนท้องถิ่นริเริ่มและดำเนินการพัฒนาอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป แนวความคิดและทฤษฎีของการพัฒนาชนบท เป็นแนวความคิดหลักและทฤษฎีหลัก กลยุทธ์หรือนโยบายการพัฒนาชนบทของประเทศต่างๆ แม้จะมีความแตกต่างกันบ้างก็เป็นความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่หลักการใหญ่ๆ ก็ไม่หนีไปจากการที่วาดด้วยเรื่อง การปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ขจัดปัญหาความยากจนให้หมดไปหรือน้อยลง ลดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน พัฒนาศักยภาพของประชาชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ และสิ่งที่สำคัญที่ขาดเสียมิได้ในการพัฒนา คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชนบทอย่างเต็มที่

ตอนที่ 3 การจัดการศึกษาออกโรงเรียน

การจัดการศึกษาออกโรงเรียนมีภารกิจหลัก 3 ประการ คือ การขุดเซยโอกาสทางการศึกษาและการเสนอทางเลือกอื่นให้กับผู้ขาดโอกาส ผู้พลาดโอกาสและผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยและเครือข่ายการเรียนรู้ในสังคม และการเสริมคุณภาพของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2536) อนึ่ง การจัดการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน หรือเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้แบ่งกิจกรรมเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กิจกรรมด้านความรู้พื้นฐาน กิจกรรมด้านทักษะอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต และกิจกรรมด้านข่าวสารข้อมูล

กรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหน่วยงานหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ให้บริการการศึกษาทั้งด้านสายวิชาชีพและสายสามัญเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับทุกคน ในปีงบประมาณ 2540 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กำหนดภารกิจหลักไว้ 3 ประการ

คือ (1) ขาดโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชน ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนและมุ่งผลสัมฤทธิ์ อาทิ การรู้หนังสือ และการอ่านออกเขียนได้ของประชาชน (2) เสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยส่งเสริมการขยายการศึกษาให้นักเรียนสามารถเรียนต่อเนื่องได้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ (3) สานต่อศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งจะดำเนินการพัฒนาวิชาชีพระดับสูง ในรูปวิทยาลัยชุมชน (Community College) เพื่อรองรับการขยายสู่ระดับอุดมศึกษา (สมศักดิ์ นัคลาจารย์, 2540)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาด้านทักษะอาชีพเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาชนบท เป็นการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาอาชีพและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้ก็มุ่งศึกษาถึงบทบาทและระดับของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาทักษะอาชีพให้ประชาชน จึงนำเสนอข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ ดังต่อไปนี้

หลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ

ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมการศึกษาอาชีพ(ศช.) เป็นหน่วยงานหนึ่งของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่รับผิดชอบโดยตรงเรื่องการศึกษาสายอาชีพ มีหลักการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538)

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพเป็นการให้การศึกษาด้านอาชีพแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียน ที่ขาดโอกาส เพื่อให้เห็นช่องทางการทำมาหากิน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้มีทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานและการประกอบอาชีพอิสระ หรืออาชีพรับจ้างในตลาดแรงงานหรือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน โดยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลและชุมชน โดยให้เสริมรับกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบอื่นๆ ตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

วัตถุประสงค์การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ

อาชีพมีอยู่หลากหลาย การจัดคนเข้าสู่อาชีพมิใช่สูตรสำเร็จเหมือนกันหมด เพราะคนมีความแตกต่างระหว่างบุคคล การที่จะสนองความแตกต่างดังกล่าวได้มากนักน้อยเพียงใด ผู้จัดสามารถขีดกรอบการจัดได้ แต่ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยจัดอยู่ในกรอบจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้และการแก้ปัญหาความยากจน โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถที่จะสร้างงานประกอบอาชีพอิสระและเพิ่มพูนรายได้
2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการทำงาน และความต้องการของตลาดแรงงาน
3. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้

หลักสูตรการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ

หลักสูตรการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพแบ่งออกเป็น 4 หลักสูตร คือ

1. หลักสูตรวิชาอาชีพระยะสั้น เป็นการให้การศึกษาวิชาอาชีพระยะสั้นไม่เกิน 300 ชั่วโมง แต่ในอนาคตจะไม่จำกัดจำนวนชั่วโมงเรียน ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้นใหม่ว่าจำเป็นจะต้องใช้จำนวนชั่วโมงเรียนกี่ชั่วโมง (ปาน กิมปี, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2540) โดยจัดให้แก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียน เพื่อให้เห็นช่องทางทำมาหากิน คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น มีความรู้ทักษะและเจตคติที่ดีในการทำงาน การประกอบอาชีพอิสระ การรับจ้างงานในตลาดแรงงานหรือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น โดยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลและชุมชน

2. หลักสูตรกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาดตามสภาพปัญหาความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เปิดสอนไม่เกิน 30 ชั่วโมง โดยรวมกลุ่มผู้ที่สนใจจะเรียนในเรื่องเดียวกันแล้วแจ้งให้ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เพื่อประสานงานจัดหาวิทยากรหรือผู้ชำนาญในเรื่องนั้นๆ มาสอน โดยผู้เรียนจะต้องออกค่าวัสดุเองและทางราชการจ่ายค่าตอบแทนให้วิทยากร

3. หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เป็นการจัดการศึกษาสายอาชีพเรียนจบแล้วได้รับประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) ใช้เวลาเรียน 3 ปี ยกเว้นการเทียบโอนวิชาที่เรียนประกอบด้วย 2 หมวดวิชา คือหมวดวิชาอาชีพให้เรียนรู้เรื่องโลกของงานอาชีพ การจัดการและการตลาด การฝึกทักษะอาชีพและฝึกประกอบการ หมวดวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้เรียนรู้เรื่องที่เป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ความเป็นพลเมืองดีของชาติ ความรู้

ความเข้าใจในการใช้ภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตการทำงานและอาชีพ

4. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) โดยการศึกษาทางไกล เป็นการจัดการศึกษาในระบบเปิดซึ่งให้โอกาสผู้เรียนมาสมัครเรียนโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก ในการจัดการเรียนการสอนจะใช้ระบบการเรียนการสอนหลายประเภทผสมผสานกันคือ ระบบการศึกษาทางไกลในภาควิชาสามัญและวิชาชีพภาคทฤษฎี สำหรับวิชาชีพภาคปฏิบัติ จะใช้ระบบความร่วมมือโดยใช้วิทยากรท้องถิ่นที่มีประสบการณ์จากหน่วยงานของรัฐและเอกชน และสถานประกอบการมาช่วยในการจัดการเรียนการสอน

นอกจากนี้ในปี 2540 มีแนวโน้มว่า กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะขยายการศึกษาอาชีพไปในระดับ ปวส. โดยได้เริ่มวางแผนและระดมความคิดจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ในการกำหนดยุทธวิธีการจัดการพัฒนาหลักสูตร และการกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เรียน (ปาน กิมปี, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2540)

ลักษณะการจัดการศึกษาวิชาอาชีพระยะสั้น

รูปแบบการจัดการศึกษาวิชาอาชีพระยะสั้น แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การฝึกอาชีพระยะสั้นแบบชั้นเรียน จัดสอนโดยใช้สถานที่ของสถานศึกษา หรือสถานประกอบการที่มีอุปกรณ์การสอนและครูอาจารย์พร้อมอยู่แล้ว โดยยึดหยุ่นตามสภาพฤดูกาลและความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

2. การฝึกอาชีพเคลื่อนที่ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยจัดเป็นหน่วยเคลื่อนที่ออกไปสอนประชาชนในชนบทหรือหมู่บ้านห่างไกล หรือเปิดสอนโดยจัดหาวิทยากรในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นผู้สอน

3. การจัดกลุ่มพัฒนาอาชีพ เป็นการรวมกลุ่มกันฝึกอาชีพใดอาชีพหนึ่งโดยมีกระบวนการฝึกที่ครบวงจรของการประกอบอาชีพ โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาหาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพการฝึกทักษะและลงมือประกอบอาชีพไปพร้อมๆ กับการเรียน ใช้หลักสูตรระยะสั้น เป็นเรื่องเดียวจบในตัว

4. การจัดกาการศึกษาออกโรงเรียนเพื่อสร้างงานอาชีพในชนบท (กศ.อช.) เป็นโครงการทดลองจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมการมีงานทำในชนบท โดยได้รับการ

สนับสนุนจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) พัฒนายุทธศาสตร์ในการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพการประกอบอาชีพในชนบท

จากข้อมูลการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพ สรุปได้ว่า กรมการศึกษา
นอกโรงเรียนมีหลักการและวัตถุประสงค์ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน มีความรู้ ความสามารถด้าน
ทักษะอาชีพ ตลอดจนสามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพและปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของ
ตนเองและชุมชนให้ดีขึ้น นอกจากนี้การจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนการสอนและรูปแบบ
การจัดการศึกษายังมีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้เรียน กล่าวคือ เปิด
โอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษานอกโรงเรียนได้หลายวิธี ตามความต้องการ
ของผู้เรียนและเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ซึ่งจากหลักการและแนวคิดในการจัด
การศึกษานอกโรงเรียน ผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์โครงการธุรกิจ
เพื่อสังคมนพบว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่สอดคล้องกับหลักการและแนวคิดดังกล่าว

จากหลักการและแนวคิดข้างต้นพบว่า มีการจัดกิจกรรมมากมายที่มุ่งพัฒนาชนบท
พัฒนาทักษะอาชีพให้กับประชาชน โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนและจัดตั้ง
โครงการโดยภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานต่างๆ มากมายที่
เกี่ยวข้อง โครงการธุรกิจเพื่อสังคมก็เป็นอีกโครงการหนึ่งที่จัดตั้งโครงการโดยองค์กรพัฒนา
เอกชน และมุ่งเน้นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชนบทโดยเฉพาะ จึงน่าสนใจศึกษาว่า ผู้ที่เข้าร่วม
โครงการนี้จะมีส่วนร่วมอย่างไร

ตอนที่ 4 โครงการธุรกิจเพื่อสังคม

โครงการธุรกิจเพื่อสังคม (THE THAI BUSINESS INITIATIVE IN RURAL
DEVELOPMENT, TBIRD-PROJECT) เป็นโครงการความร่วมมือกันระหว่างภาคธุรกิจเอกชน
กับองค์กรเอกชนสาธารณประโยชน์ทั้งนี้สืบเนื่องจากภาวะการณ์ปัจจุบันปัญหาที่สำคัญ
คือ ปัญหาช่องว่างในการพัฒนาระหว่างชุมชนเขตเมืองและชนบท ก่อให้เกิดปัญหาความ
ยากจน และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม

ประเด็นหลักของโครงการธุรกิจเพื่อสังคม มิใช่เป็นการขอเงินจากบริษัทธุรกิจ แต่เป็น
การขอความรู้และทักษะในเชิงธุรกิจที่พนักงานบริษัทมีอยู่พร้อมแล้วไปแนะนำชาวบ้านในชนบท
เป็นการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจในหมู่บ้านโดยไม่ใช่เป็นการสังคมสงเคราะห์ แต่เป็นการเข้ามามีส่วน
ร่วมในการพัฒนาชนบท โดยรับอุปการะหมู่บ้านชนบทยากจน ที่บริษัทเป็นผู้คัดเลือกความเหมาะสม
ตามจำนวนที่อยู่ในขีดความสามารถของแต่ละบริษัท

แนวคิดของโครงการธุรกิจเพื่อสังคม เริ่มขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2528 โดยผู้อำนวยการสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (นายมีชัย วีระไวทยะ) ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม แนวคิดพื้นฐาน คือ การระดมทรัพยากรจากภาคธุรกิจเอกชนมาช่วยพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทักษะเชิงธุรกิจให้แก่ชาวบ้าน การสร้างงานและการเปิดโอกาสการตลาด โดยสรุปก็คือ ให้แต่ละบริษัทรับอุปการะหมู่บ้านหนึ่งหมู่บ้าน สนับสนุนและพัฒนาหมู่บ้านนั้นให้พึ่งตนเองได้ แล้วจึงเคลื่อนย้ายไปพัฒนาหมู่บ้านอื่น โดยวิธีการนี้การพัฒนาชนบทจะมีความยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดสัมมนา เรื่อง “ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาชนบท” ในปี พ.ศ. 2531 โดยมีผู้บริหารระดับสูงจากภาครัฐและภาคเอกชนเข้าร่วมประชุมประมาณ 300 คน บริษัท สวีเดน มอเตอร์ส จำกัด (วอลโว่) จัดตั้ง บริษัท มีโร ขึ้น เพื่อดำเนินการโครงการรักษนบทตามแนวคิดนี้เป็นบริษัทแรก

ในปี พ.ศ. 2532 แนวคิดโครงการธุรกิจเพื่อสังคมได้มีการพัฒนาเพิ่มเติม โดยความร่วมมือของสถาบันการพัฒนาระหว่างประเทศฮาวาร์ด จากประสบการณ์การดำเนินงานของบริษัท มีโร และบริษัท บางกอกกล๊าส จำกัด นักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัยบริหารธุรกิจของมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด และเจ้าหน้าที่ของสมาคมฯ ได้กำหนดขั้นตอนของการร่วมโครงการไว้ 10 ขั้นตอน และได้เริ่มนำเสนอโครงการต่อผู้บริหารระดับสูงของบริษัทต่างๆ หลายบริษัท ในปีเดียวกันนี้คณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน(กรอ.)ได้ให้ความเห็นชอบโครงการฯ และได้ให้สภาพการคำไทยสนับสนุนโดยใช้ชื่อโครงการธุรกิจไทยพัฒนาชนบท ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นโครงการธุรกิจเพื่อสังคม

มูลนิธิฟอร์ดได้เริ่มให้การสนับสนุนสมาคมฯ ในการดำเนินการโครงการนำร่อง ในช่วงปีพ.ศ. 2533 ถึงพ.ศ. 2535 มีบริษัทเข้าร่วมโครงการ 32 บริษัท หลังจากนั้นมูลนิธิฟอร์ดได้ให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมอีก 1 ปี เพื่อพัฒนาวิธีการวิเคราะห์ผลกระทบของการดำเนินงานโครงการธุรกิจเพื่อสังคม

ในปี พ.ศ. 2534 กระทรวงอุตสาหกรรมโดยการดำริของปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ได้นำแนวคิดโครงการธุรกิจเพื่อสังคมไปดำเนินการ โดยให้อุตสาหกรรมจังหวัดทั่วประเทศ ชักชวนบริษัทและโรงงานเข้าร่วมพัฒนาชนบท ภายใต้โครงการอุตสาหกรรมเพื่อชนบท

จากการประเมินผลของเจ้าหน้าที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ได้มีมติในปี พ.ศ. 2535 ให้โครงการธุรกิจเพื่อสังคมเป็นนโยบายหนึ่งในการพัฒนาชนบท โดยให้สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการวางแผนพัฒนาชนบท ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) (กชช.) และสมาคมฯ เป็นศูนย์ประสานงาน

การดำเนินงานโครงการธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ได้รับความช่วยเหลือจาก German Agro Action

จากประสบการณ์ของสมาคมฯ ในการดำเนินการโครงการฯ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา แนวคิดโครงการธุรกิจเพื่อสังคม ได้ขยายตัวกว้างขึ้น การชักชวนผู้เข้าร่วมโครงการได้ขยายจากบริษัทไปยังมูลนิธิ สมาคม องค์กร การ สภานทูต ตลอดจนรายบุคคล “ผู้สนับสนุน” โครงการอาจเข้าร่วมโครงการในระดับต่างๆ กัน ตามความสามารถที่จะระดมทรัพยากรมาช่วยพัฒนาหมู่บ้าน กิจกรรมในหมู่บ้านก็ได้จำกัดแต่เพียงการสร้างงานสร้างรายได้ แต่ได้ขยายครอบคลุมกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมด้วยระยะเวลาการสนับสนุนโครงการอาจมากหรือน้อยกว่า 3 ปี ก็ได้

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ ธุรกิจเอกชนที่มีฐานะมั่นคง ซึ่งยินดีช่วยเหลือสังคม ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมกับรัฐและองค์กรสาธารณประโยชน์ในการพัฒนาชนบท
2. เพื่อส่งเสริมให้ชาวชนบทได้มีโอกาสเรียนรู้ทักษะเชิงธุรกิจ เพื่อพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของตนเองและหมู่บ้าน
3. เพื่อสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวชนบท ด้วยการเปิดโอกาสทางการตลาด และส่งเสริมอุตสาหกรรมโรงงานที่มีความพร้อม และศักยภาพที่เหมาะสมไปพัฒนาและกระจายการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน
4. เพื่อลดการย้ายถิ่นและคืนสังคมชนบทสู่หมู่บ้านไทย

ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับ

1. มีความรู้ความสามารถเชิงธุรกิจมากขึ้น
2. มีรายได้มากขึ้น
3. มีงานทำในหมู่บ้าน

4. สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตดีขึ้น
5. ลดการย้ายถิ่นเพื่อหางานทำ
6. มีโอกาสทางการตลาดสำหรับสินค้าที่ผลิต
7. มีองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาตนเอง

ผลประโยชน์ที่ภาคธุรกิจเอกชนจะได้รับ

1. ชื่อเสียงและภาพลักษณ์ที่ดี
2. พนักงานของบริษัทจะมีความภูมิใจและมีขวัญในการทำงานดีขึ้นที่บริษัทมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท
3. บริษัทอาจมีแหล่งผลิต แหล่งวัตถุดิบและตลาดเพิ่มขึ้น
4. บริษัทสามารถนำงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการโครงการมาลดหย่อนภาษีได้

ประเภทของโครงการ

โครงการธุรกิจเพื่อสังคมที่สมบูรณ์แบบจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ ดำเนินการโดยบริษัทประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ครอบคลุมทั้งความจำเป็นพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณูปโภค การสร้างงานและรายได้ มีคณะทำงานและผู้ประสานงานรับผิดชอบโครงการ ระยะเวลาของโครงการ 3 ถึง 5 ปี บริษัทที่มีทรัพยากรพร้อมที่จะดำเนินการโครงการประเภทนี้จะมีไม่มากนัก

โครงการประเภทที่สองเป็นโครงการในลักษณะสำเร็จรูป โดยสมาคมฯ เป็นผู้เสนอแนะกิจกรรมหลักในหมู่บ้านให้บริษัทหรือ “ผู้สนับสนุน”โครงการพิจารณา เช่น โครงการบาดาลลอยฟ้า โครงการปลูกป่า ฯลฯ ผู้สนับสนุนอาจเป็นมูลนิธิ องค์กร สมาคม หรือบุคคลที่สนใจการพัฒนาชนบท นอกเหนือจากกิจกรรมหลักในด้านการสร้างรายได้แล้ว ปกติบริษัทหรือผู้สนับสนุนจะมีกิจกรรมเสริมที่เกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน กิจกรรมเกี่ยวกับโรงเรียนอีกด้วย การดำเนินการโครงการฯ บริษัทอาจดำเนินการเองหรือมอบหมายให้ศูนย์ฯ หรือสมาคมฯ สาขา เป็นผู้ดำเนินการ ในกรณีที่บริษัทดำเนินการเอง บริษัทอาจจ้างเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการของศูนย์ฯ หรือสมาคมฯ เป็นผู้ประสานงานโครงการฯ ก็ได้

โครงการประเภทที่สามเป็นโครงการที่ดำเนินการโดยบริษัทเล็กหลายบริษัท หรือ “ผู้สนับสนุน” ที่ประสงค์จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท สมาคมฯ เป็นผู้จัดหาหมู่บ้าน และคัดเลือกกิจกรรม เพื่อดำเนินการโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ของ “ผู้สนับสนุน” จะสนับสนุนกิจกรรมบางกิจกรรมที่สนใจในหมู่บ้านนั้น การสนับสนุนอาจอยู่ในลักษณะของทุนดำเนินการ สิ่งของ วัตถุดิบ การจ้างงาน การให้บริการ การเปิดโอกาสการตลาด ระยะเวลาของการสนับสนุนอาจเป็นระยะสั้น คือ หนึ่งปีหรือระยะยาว การให้การสนับสนุนกิจกรรมอาจให้มากกว่าหนึ่งหมู่บ้านก็ได้

การเข้าร่วมโครงการ

โครงการธุรกิจเพื่อสังคมเปรียบเสมือนเป็น “สินค้า” ที่ต้องทำการตลาด ชักชวนบริษัทมา “ซื้อ” หรือสนับสนุน นอกจากการติดต่อด้วยตนเองเป็นรายบุคคลและการส่งหนังสือเชิญชวนแล้วจะต้องมีการประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อให้ “ผู้สนับสนุน” ทราบโดยผ่านสื่อมวลชนและการบรรยายในที่ประชุมที่เกี่ยวข้องกับวงการธุรกิจ เช่น การประชุมของหอการค้าของประเทศต่างๆ สมาคมทางธุรกิจ สโมสรโรตารี เป็นต้น หลังจากที่โครงการธุรกิจเพื่อสังคมได้ดำเนินการมาระยะหนึ่ง การชักนำโดยผู้บริหารบริษัทที่ร่วมโครงการแล้ว และการเสนอแนะของบริษัทประชาสัมพันธ์เริ่มมีบทบาทมากขึ้น

เพื่อความสะดวกในการชักชวนบริษัทเข้าร่วมโครงการ ได้มีการสรุปขั้นตอนการเข้าร่วมโครงการไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. แนะนำโครงการ นัดหมายผู้บริหารระดับสูงของบริษัท เพื่อชี้แจงแนวคิดและวัตถุประสงค์ของโครงการธุรกิจเพื่อสังคม การบรรยายประกอบสไลด์ใช้เวลาประมาณ 60 นาที ในการบรรยายจะกล่าวถึงปัญหาการกระจายรายได้ บทบาทของภาครัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน ผลงานด้านการพัฒนาของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน บทบาทของภาคธุรกิจ แนวคิดและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ กิจกรรมของบริษัทต่างๆ ที่ร่วมโครงการแล้ว

ในบางกรณีอาจมีการบรรยายอีกครั้ง สำหรับผู้บริหารระดับกลางและพนักงานที่สนใจเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในวงกว้าง

ก่อนหรือหลังการบรรยายแนะนำโครงการ สมาคมฯ อาจส่งวิดิทัศน์แนวคิดโครงการ และวิดิทัศน์จากรายการโทรทัศน์ ช่อง 11 “วิถีชนบท” ที่ได้ถ่ายทำกิจกรรมของบริษัทต่างๆ เพื่อให้บริษัทได้ศึกษาด้วย

2. จัดตั้งคณะทำงาน เมื่อบริษัทรับหลักการที่จะเข้าร่วมโครงการแล้วบริษัทจะตั้งคณะทำงานขึ้นคณะหนึ่งเพื่อดำเนินการโครงการของบริษัท คณะทำงานนี้ควรประกอบด้วยผู้บริหารระดับกลางจากฝ่ายต่างๆ และพนักงานที่มีความสนใจในงานพัฒนาชนบท การที่มีคณะทำงานประกอบด้วยตัวแทนจากฝ่ายต่างๆ ก็เพื่อให้ได้ประสบการณ์จากหลายด้าน คณะทำงานมีหน้าที่พิจารณาคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย สรรหาผู้ประสานงาน ระดมความคิด หาแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านและกิจกรรมเสริมรายได้ วางแผนดำเนินงาน และจัดตั้งงบประมาณสำหรับโครงการ ติดตามและประเมินผล ทั้งนี้ฝ่ายธุรกิจเพื่อสังคมของสมาคมฯ เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

คณะทำงานของบริษัทมีความสำคัญมาก เพราะเป็น “สมอง” ของโครงการเพื่อให้มีความคล่องตัว คณะทำงานควรมีขนาดเล็ก (5 - 10 คน) เมื่อมีความจำเป็นอาจมีการตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ เพื่อเจาะลึกงานบางกิจกรรม นอกจากนี้บริษัทควรจัดตั้งคณะทำงานทันที เมื่อรับหลักการที่จะร่วมโครงการ เพื่อให้สามารถเริ่มโครงการได้โดยเร็ว

สำหรับผู้ประสานงาน ซึ่งต้องปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อประสานงานและติดตามงานในหมู่บ้าน ถือว่าเป็น “หัวใจ” ของโครงการ อาจเป็นเจ้าหน้าที่ที่บริษัทจัดจ้างใหม่โดยตรง ซึ่งใช้งบประมาณสูงและหาผู้เหมาะสมค่อนข้างยาก ปัจจุบันใช้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการของสมาคมฯ ที่ประจำอยู่ที่ศูนย์ฯ และสมาคมฯ สาขา โดยบริษัทเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในส่วนที่เกี่ยวข้อง

3. คัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย บางบริษัทอาจมีคณะทำงานเฉพาะกิจสำรวจหมู่บ้านเป้าหมายเอง แต่ตามปกติแล้วคณะทำงานจะพิจารณาจากข้อมูลหมู่บ้านที่สมาคมฯ จัดเตรียมไว้ และเยี่ยมชมหมู่บ้านเพียง 2-3 หมู่บ้าน เพื่อคัดเลือกหมู่บ้านเป้าหมาย เมื่อได้หมู่บ้านเป้าหมายแล้ว คณะทำงานและผู้ประสานงานหมู่บ้านจะพบกับผู้ใหญ่บ้านและกรรมการประจำหมู่บ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ วางแนวทางการประสานงาน ประเมินความต้องการเบื้องต้น และศักยภาพของหมู่บ้าน ในบางกรณีคณะทำงานของบริษัทอาจสำรวจหมู่บ้านอีกครั้งก่อนที่จะวางแผนการพัฒนา โดยใช้อาสาสมัครจากบริษัท

สำหรับโครงการที่เน้นการถ่ายทอดทักษะเชิงธุรกิจ หมู่บ้านที่เหมาะสมไม่จำเป็นต้องเป็นหมู่บ้านที่จนที่สุดก็ได้ หมู่บ้านเป้าหมายควรมีองค์กรหรือกลุ่มชาวบ้านที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง หมู่บ้านเป้าหมายควรเป็นกลุ่มและไม่ไกลจากศูนย์ฯ หรือสมาคมฯ สาขามากนัก เพื่อความสะดวกในการติดตามนิเทศงาน และการสร้างเครือข่ายกิจกรรม

4. วางแผนการพัฒนา หลังจากคัดเลือกและเยี่ยมชมหมู่บ้านเป้าหมายแล้ว คณะทำงานจะเริ่มวางแผนโครงการของบริษัท กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เตรียมงบประมาณ ดำเนินการวางกลยุทธ์และแผนงานในช่วงวางแผนโครงการจะมีการปรึกษาหารือระหว่างคณะทำงาน เจ้าหน้าที่สมาคมฯ และชาวบ้านที่เกี่ยวข้องเป็นระยะๆ กิจกรรมระยะแรกในหมู่บ้านอาจเป็นกิจกรรมด้านความจำเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การสุขาภิบาล แหล่งน้ำ อุปโภคบริโภค การศึกษา สิ่งแวดล้อม เช่น โครงการโถงน้ำฝน โครงการถังน้ำ โครงการสวมซิม โครงการบ่อบาดาล โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน โครงการปรับปรุงห้องสมุดโรงเรียน โครงการธรรมชาติศึกษา ฯลฯ บางบริษัทอาจเลือกโครงการสำเร็จรูปของสมาคมฯ เช่น โครงการปลูกป่า โครงการประปาหมู่บ้าน โครงการบาดาลลอยฟ้า ฯลฯ

สำหรับกิจกรรมสร้างรายได้ อาจเป็นการปรับปรุงอาชีพเดิม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นด้านการเกษตรหรือการหาอาชีพเสริม กิจกรรมด้านการเกษตรปกติจะเริ่มจากการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมที่คัดเลือกแล้ว โดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมีการกระจายการผลิตและการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ในบางกรณีอาจมีการจัดตั้ง ธนาคารข้าว ธนาคารผัก ธนาคารโค กระบือ ฯลฯ ส่วนกิจกรรมนอกการเกษตรนั้น มักจะเริ่มจากการฝึกอบรมและการจัดตั้งกองทุน เพื่อผลิตสินค้าหัตถกรรม เช่น ผ้าไหม เครื่องจักสาน รั้วช่วงผลิตสินค้า เช่น การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปและการผลิตสิ่งของให้บริษัท เช่น แปรงล้างเบ้าขูด การรับช่วงผลิตสินค้าบางชนิดอาจขยายตัวเป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม โดยสหกรณ์ตำบลเป็นเจ้าของกิจการ เช่น การผลิตชิ้นส่วนรองเท้า เป็นต้น

จากประสบการณ์ที่ผ่านมา กิจกรรมประเภทความจำเป็นพื้นฐานค่อนข้างง่ายเริ่มได้เร็ว แต่ไม่ควรเป็นกิจกรรมหลักหรือกิจกรรมเพียงประเภทเดียวของโครงการ กิจกรรมที่สำคัญและชาวบ้านสนใจ คือ กิจกรรมสร้างรายได้ ซึ่งการหากิจกรรมที่เหมาะสมค่อนข้างยากใช้เวลาพิจารณานาน ปัญหาสำคัญที่ประสบอยู่ คือ ฝีมือและคุณภาพของผลผลิต ปริมาณการผลิตและการตลาด ในช่วงที่ชาวบ้านฝีมือยังไม่ดีขาดความชำนาญของที่ผลิตได้คุณภาพไม่ดีปริมาณน้อยรายได้จะต่ำ ชาวบ้านบางครั้งขาดความอดทนที่จะฝึกฝนต่อจึงเลิกกิจกรรมไป สำหรับปริมาณการผลิตปกติจะไม่สม่ำเสมอ ขึ้นลงตามฤดูกาลในช่วงที่มีกิจกรรมด้านการเกษตรมาก ปริมาณการผลิตลดหรือไม่มีเลย คุณภาพและปริมาณการผลิตที่แปรปรวน ทำให้การตลาดมีปัญหา

5. อนุมัติโครงการ เมื่อคณะทำงานร่างโครงการเรียบร้อยแล้ว ก็จะเสนอผู้บริหารระดับสูงของบริษัท เพื่ออนุมัติและเริ่มกิจกรรมในหมู่บ้าน บริษัทอาจจัดพิธีเปิดโครงการ โดยเชิญผู้บริหารจากบริษัท สมาคมฯ และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องไปร่วมพิธี

กล่าวโดยสรุป โครงการธุรกิจเพื่อสังคมเป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามแนวคิดของนายมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน โดยการดึงภาคธุรกิจเอกชนที่มีความพร้อมและมีใจที่จะช่วยพัฒนาชนบทเข้าร่วมโครงการ เพื่อมุ่งให้ประชาชนมีงานทำในจังหวัดที่ตนเองอาศัยอยู่ ลดปัญหาการย้ายถิ่น เป็นการเพิ่มรายได้ โดยการฝึกทักษะอาชีพและให้ความรู้เชิงธุรกิจแก่ประชาชนในชุมชนที่มีความพร้อมมีความเข้มแข็ง และมีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนประเภทของโครงการที่ดำเนินการ โดยส่วนใหญ่จะครอบคลุมทั้งความจำเป็นพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณูปโภค การสร้างงานและรายได้

โครงการธุรกิจเพื่อสังคมนียึดหลักการของการพัฒนา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน นอกจากนั้นภาคธุรกิจเอกชนก็มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในโครงการนี้ด้วยเช่นกัน และที่จะขาดเสียมิได้คือ การมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่ก่อให้เกิดโครงการนี้เป็นองค์กรที่คอยอำนวยความสะดวก ประสานงาน ประเมินผลโครงการและประชาสัมพันธ์ผลงานของบริษัทหรือเรียกได้ว่าเป็นตัวประสานระหว่างประชาชนและภาคธุรกิจเอกชน ให้สามารถปฏิบัติการร่วมกัน และดำเนินโครงการไปได้ด้วยดีบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ หน่วยงานที่กล่าวถึงก็คือ สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

ตอนที่ 5 สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตชนบทและเขตเมือง โดยมีแนวนโยบายสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการนำของนายมีชัย วีระไวทยะ จัดตั้งสมาคมฯ ขึ้น

เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2517 สมาคมฯ ได้ดำเนินงานมาครบรอบ 23 ปี ในพ.ศ. 2540 ได้รับการสนับสนุน และร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างประเทศหลายประเทศ เช่น แคนาดา ออสเตรเลีย เดนมาร์ก เป็นต้น (สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, 2538)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ สามารถรับความรู้ และบริการวางแผนครอบครัวได้โดยสะดวก ประหยัดและรวดเร็วในลักษณะชุมชนช่วยชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมงานด้านการวางแผนครอบครัวของประเทศให้บรรลุเป้าหมายในอันที่จะลดอัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็ว
2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ เกิดความคิดริเริ่มที่จะเข้ามา มีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน
3. เพื่อเสริมงานในด้านการพัฒนาต่างๆ แก่ทางราชการทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับฐานะการครองชีพ การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชุมชนต่างๆ ให้ดีขึ้น
4. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติในด้านประชากรศึกษา การวางแผนครอบครัวและการพัฒนาชุมชนกับประเทศต่างๆ

การดำเนินงานและกิจกรรม

การดำเนินงานและกิจกรรมของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนนอกจากโครงการธุรกิจเพื่อสังคม (TBIIRD) แล้วยังมีกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายดังนี้

การวางแผนครอบครัวและการสาธารณสุขมูลฐาน เป็นกิจกรรมหลักของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ซึ่งดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 โดยมีอาสาสมัครวางแผนครอบครัวชุมชนและหน่วยเคลื่อนที่ ทำหน้าที่เผยแพร่ให้ความรู้คำแนะนำและบริการอุปถัมภ์คุมกำเนิด เช่น ถุงยางอนามัย ยาเม็ดคุมกำเนิด บริการทำหมันชาย รวมทั้งให้การดูแลรักษาสุขภาพอนามัยแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ สตรีที่แต่งงานแล้ว ชาวไทยภูเขาและผู้อพยพรวมถึงพ่อบ้านที่มีบุตรเพียงพอแล้ว พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม เด็กนักเรียนและเยาวชนไทย และมีส่วนส่งเสริมโครงการวางแผนครอบครัวของประเทศให้ประสบความสำเร็จ โดยการดำเนินงานนี้ได้รับความสนับสนุนจากกระทรวงสาธารณสุขเป็นอย่างดี

การสร้าง الوعيเรื่องเอดส์ ดำเนินการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการแพร่กระจายและการป้องกัน การติดเชื้อเอดส์ การแสดงความเห็นใจและให้ความ

อบอุ้มแก่ผู้ติดเชื้อเอชไอวี การรณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อหรือแพร่เชื้อเอชไอวี โดยมุ่งเน้นที่กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มชายและหญิงบริการทางเพศ กลุ่มเยาวชนและเด็กนักเรียน ทั้งในและนอกสถานบันการศึกษาและประชาชนทั่วไปทุกสาขาอาชีพ โดยใช้สื่อต่างๆ เช่น ชุด สไลด์ เทปเสียง เทปโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ การให้ความรู้เป็นรายบุคคลผ่านอาสาสมัคร การบรรยายเป็นกลุ่ม การจัดนิทรรศการ การจัดกิจกรรมพิเศษ รวมทั้งจัดรถคลินิกนิรนามเคลื่อนที่ ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ ให้คำปรึกษา และบริการตรวจหาเชื้อไวรัสเอชไอวี

นอกจากนี้ ได้ร่วมกับสภาวิชาชีพและกรมประชาสัมพันธ์จัดทำโครงการบ้านธารน้ำใจ เพื่อเป็นสถานที่อุปการะเลี้ยงดูทารกที่คลอดจากมารดาที่ติดเชื้อไวรัสเอชไอวี และถูกทอดทิ้งไว้ตามโรงพยาบาลต่าง ๆ โดยจะให้การดูแลจนกว่าจะได้รับการยืนยันว่าปราศจากเชื้อเอชไอวี ซึ่งจะใช้เวลา 15-18 เดือน จากนั้นจะดำเนินการหาผู้มีจิตศรัทธารับอุปการะเลี้ยงดู หรือมอบให้สถานสงเคราะห์เด็กของกรมประชาสัมพันธ์ต่อไป ส่วนทารกที่ตรวจพบเชื้อเอชไอวี จะให้การดูแลและรักษาพยาบาลจนกว่าจะถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

การพัฒนาและส่งเสริมรายได้ของชาวชนบท ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและประชาชนทั่วไปในทุกภาค ควบคู่กันไปกับงานวางแผนครอบครัว โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการส่งเสริมรายได้ พัฒนาฝีมือแรงงาน จัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรระดับท้องถิ่น โดยได้ส่งเสริมสมาชิกให้ดำเนินการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เป็ด ห่าน ปลา วัว การเพาะปลูกทั้งพืชหลักและพืชรอง หัตถกรรม อุตสาหกรรม การเกษตร การปรับปรุงสิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัย โดยการให้ความรู้และชักชวนชาวบ้านให้ร่วมกันปรับปรุง ก่อสร้างส้วม ฝายกั้นน้ำ ถังเก็บน้ำฝน ฝายน้ำล้น ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น อัตราการแพร่เชื้อโรคทางเดินอาหารและพยาธิลดน้อยลง

นอกจากนี้ ได้สนับสนุนการพัฒนาองค์กรชาวบ้านให้มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยได้ส่งเสริมให้เกิดสมาคมพัฒนาตำบล รวมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ระดับตำบล รวมไปถึงการส่งเสริมและสนับสนุนงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบทโดยการช่วยเหลือแนะนำด้านการผลิต การจัดการ การเงิน และการตลาดเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพยกระดับรายได้ เพื่อวางพื้นฐานความคิดเชิงธุรกิจให้แก่ชาวชนบทโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

การพัฒนาแหล่งน้ำ ดำเนินการมาตั้งแต่ พศ 2523 โดยเน้นพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันได้ส่งเสริมการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตรในหลายรูปแบบได้แก่ ถังเก็บน้ำฝน ฝายกั้นน้ำ บ่อน้ำตื้นและบ่อน้ำลึก ประปาหมู่บ้าน ประปาภูเขา ฝายน้ำล้น บาดาลลอยฟ้าหรือธนาคารฝัก

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะว่างเปล่า โดยมีชาวบ้านรวมกลุ่มกันเป็นคณะกรรมการปลูกป่าชุมชน ดูแล รักษาและจัดสรรผลประโยชน์ และได้ส่งเสริมให้มีการปลูกป่า ซึ่งมีทั้งกระถินยักษ์ คุน ไผ่ ชีเหล็ก สะเดา ตะเคียนทอง ประดู่ มะค่าโมง และไม้โตเร็วต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่แต่ละแห่งและปรับปรุงให้มีเรือนเพาะชำในหมู่บ้าน โดยมีพื้นที่ดำเนินการอยู่ใน 4 จังหวัดคือ ขอนแก่น มหาสารคาม นครราชสีมา และบุรีรัมย์

นอกจากนี้ ได้จัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ เช่น ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติในหมู่บ้านรอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ มีการฝึกอบรมแก่เกษตรกร ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ การส่งเสริมการปลูกพืชผักปลอดสารเคมี การผลิตเอกสารสิ่งพิมพ์เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมทั้งได้สอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในโครงการต่างๆ ด้วย

การส่งเสริมสิทธิและพัฒนาศักยภาพของสตรีและเด็ก ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสิทธิและสถานภาพสตรีและเด็ก โดยประสานงานกับภาครัฐและองค์กรเอกชนในโครงการส่งเสริมชีวิตครอบครัวของการส่งเสริมอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่สตรีและเพื่อป้องกันเยาวชนสตรีที่จะเข้าไปสู่อาชีพหญิงบริการทางเพศในบางพื้นที่

ในด้านการส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในงานพัฒนา ได้ส่งเสริมให้มีผู้แทนกลุ่มสตรีในระดับหมู่บ้าน ตำบล เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ และตรงกับความต้องการของหมู่บ้านมากขึ้น

การบรรเทาสาธารณภัยชุมชนและการสังคมสงเคราะห์ ในระหว่างปีพ.ศ.2523 ถึง พ.ศ. 2533 ได้ดำเนินการบรรเทาทุกข์แก่ผู้ลี้ภัยชาวกัมพูชา ลาว และเวียดนาม โดยการให้ความรู้ คำแนะนำ และบริการในด้านการวางแผนครอบครัว การตรวจรักษาสุขภาพ อนามัย การส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ การพัฒนาความสามารถด้านฝีมือแรงงาน การจัดหาตลาด ตลอดจนการจัดการจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคตามความจำเป็น

สำหรับการช่วยเหลือชาวไทยที่ประสบปัญหา ได้แก่ กลุ่มเด็กกำพร้า ผู้ติดยาเสพติด เยาวชนที่ว่างงานผู้ประสบเคราะห์กรรมต่างๆ จะพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่จะส่งเสริมให้มีวิชาชีพติดตัว เพื่อช่วยเหลือตนเองในอนาคต

ในระหว่างปี พ.ศ. 2524 ถึง พ.ศ. 2534 ได้มีการขยายตัวในโครงการก่อสร้างเป็นอย่างมาก จึงได้จัดทำโครงการทดลองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุตรคนงานก่อสร้าง โดยการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กมีชัยเคลื่อนที่ ในบริเวณงานก่อสร้าง เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เหมาะสมกับวัย โดยเน้นการอยู่ร่วมกัน การเรียนการสอนการฝึกเชาว์ปัญญาการดูแลสุขภาพอนามัยรวมถึงภาวะโภชนาการ โดยมีเด็กอยู่ในความอนุเคราะห์เฉลี่ยปีละ 170 คน

การเผยแพร่ความรู้ ประสบการณ์และผลงานด้านวิชาการ ได้ดำเนินการเผยแพร่ความรู้ ประสบการณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในกิจกรรมหลักต่างๆ ของสมาคมฯ แก่หน่วยงานรัฐ เอกชน เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปทั้งในและนอกประเทศ โดยมุ่งเน้นในเรื่องการฝึกอบรมสัมมนา การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ การติดตามผลและการศึกษาวิจัย

ในการเผยแพร่ความรู้โดยการจัดฝึกอบรมนานาชาตินั้น ศูนย์พัฒนาประชากรและชุมชนแห่งเอเชียเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการฝึกอบรมโดยในปีหนึ่งๆจะมีประมาณ 8 หลักสูตร หลักสูตรละ 2-3 อาทิตย์ มีผู้สนใจเข้ารับการฝึกอบรมปีละประมาณ 150-200 คน รวมมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมแล้วจำนวน 1,800 คน จาก 45 ประเทศ และอีก 7,000 คน จาก 54 ประเทศทั่วโลกได้มาตุการดำเนินงานด้านต่างๆ ของสมาคมฯ

ปัจจุบัน สมาคมฯ ได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้รับความสำเร็จในการดำเนินงาน โดยเป็นที่ปรึกษาและร่วมดำเนินโครงการต่างๆ ในประเทศใกล้เคียง เช่น เวียดนาม ลาว มองโกเลีย และกัมพูชา

แนวทางการดำเนินงานในอนาคต

สมาคมฯ ได้วางแนวทางการดำเนินงานในอนาคตไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. การริเริ่มงานใหม่ๆ
2. หาแนวร่วมในการดำเนินงานโครงการต่างๆ

โดยมุ่งเน้นการเชิญชวนและสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท การส่งเสริมศักยภาพของสตรีและเด็ก การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และโครงการโรคเอดส์

กล่าวโดยสรุป สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มุ่งพัฒนาชุมชน โดยการให้ความรู้และบริการแก่ประชาชน โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและชุมชน การให้ความรู้และบริการวางแผนครอบครัว เป็นกิจกรรมเริ่มแรกและสร้างชื่อเสียงให้กับสมาคมฯ กิจกรรมต่อๆ มา ส่วนใหญ่จะครอบคลุมทั้งความจำเป็นพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณูปโภค การสร้างงานและรายได้ซึ่งโครงการธุรกิจเพื่อสังคมก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สร้างงานและรายได้ให้กับชาวชนบท

หน่วยงานปฏิบัติการของสมาคมฯ

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน มีสำนักงานใหญ่ที่กรุงเทพมหานคร เลขที่ 8 สุขุมวิท 12 กรุงเทพมหานคร และหน่วยงานปฏิบัติการในเขตชนบทรวม 13 แห่งใน 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ พิษณุโลก บุรีรัมย์ มหาสารคาม ขอนแก่น สุรินทร์ อุบลราชธานี และ นครราชสีมา

ศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชนบทผสมผสานนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นหน่วยงานปฏิบัติการในเขตชนบทอีกแห่งหนึ่งของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เมื่อสิ้นสุดโครงการ CBIRD - นางรอง ระยะที่ 1 แล้ว เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2532 ทางสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนได้มองเห็นว่ากิจกรรมในหมู่บ้านต่างๆ ยังดำเนินต่อไปโดยไม่หยุดชะงักแต่การดำเนินการต่างๆ ยังคงอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทั้งส่วนราชการและหน่วยงานพัฒนาเอกชน ศูนย์ CBIRD - นางรอง ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนพัฒนาชนบทที่ได้เข้าร่วมพัฒนาดังแต่แรกเริ่ม ดังนั้น ทางสมาคมฯ จึงเสนอโครงการที่จะต่อโครงการระยะที่ 2 อีก 5 ปี โดยเริ่มตั้งแต่เมษายน 2533 - มีนาคม 2538 แต่อย่างไรก็ตามยังมีช่วงว่างอีก 1 ปี คือ เมษายน 2532 - มีนาคม 2533 ที่ยังขาดงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการทางหน่วยงาน CIDA ซึ่งเป็นผู้ให้การสนับสนุนมาตลอด ได้อนุมัติให้ดำเนินการช่วงดังกล่าวคือ ช่วง EXTENSION PHASE ก่อนที่จะเริ่มโครงการ CBIRD - นางรอง ระยะที่ 2 ทั้งนี้เพราะว่าช่วง EXTENSION ดังกล่าวเป็นช่วงต่อเนื่องจากระยะที่ 1 ซึ่งถ้าหากปล่อยให้ชะงักไปจะมีผลทำให้กิจกรรมต่างๆ จะสะดุดหรือไม่ราบรื่น การสานต่อช่วงระยะที่ 2 ของโครงการจะเป็นไปโดยลำบากจากการที่มีช่วง EXTENSION PHASE ทำให้กิจกรรมต่างๆ เดินไปอย่างต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานกลุ่มกิจกรรมเสริมรายได้ กลุ่มกองทุน กลุ่มสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และการวางพื้นฐานของระบบอุตสาหกรรมจะรองรับงานในระยะที่ 2 ต่อไป (สมศักดิ์ นัคลาจารย์, 2540)

เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2533 ได้มีการลงนามในเอกสารการให้ความช่วยเหลือโครงการ CBIRD - นางรอง ระยะที่ 2 โดยมีนายมีชัย วีระไวทยะ ผู้อำนวยการและเลขาธิการสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และ DR. ERICK YENDAL ตัวแทนจากองค์กร CIDA ประเทศ CANADA เป็นผู้ลงนามของทั้งสองหน่วยงานที่ห้องประชุมชั้น 2 สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนกรุงเทพมหานคร

แนวทางของโครงการ CBIRD - นางรองระยะที่ 2

1. การพัฒนาชนบทหมู่บ้านใหม่อีก 42 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 13 ตำบลเก่าของเขตดำเนินการในระยะที่ 1 (รวมทั้งตำบลที่แยกใหม่ด้วย) ในการพัฒนาจะมุ่งเน้นงานกลุ่มเป็นหลักในอันที่จะก่อให้เกิดกองทุนเพื่อพัฒนาเข้าสู่ระบบสหกรณ์ต่อไป หลังสิ้นสุดโครงการในระยะที่ 2 การทำงานในหมู่บ้านใหม่นี้พยายามที่จะให้มองภาพกิจกรรมในหมู่บ้านเก่าเป็นหลัก ซึ่งเจ้าหน้าที่จะใช้ประสบการณ์ 5 ปีที่ทำงานมาเป็นแนวทางของการทำงาน โดยจะพัฒนาให้เข้มข้นมากขึ้น เพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลา 3 ปี

2. การพัฒนาระบบสหกรณ์ ในโครงการระยะที่ 1 ได้เกิดสหกรณ์การเกษตรระดับตำบลจำนวน 13 สหกรณ์ ซึ่งองค์การดังกล่าวจะเป็นหน่วยงานที่รองรับกิจกรรมเงินทุนที่โครงการได้ดำเนินงานในกลุ่มชาวบ้าน สหกรณ์กลุ่มดังกล่าวจะพัฒนาไปสู่การจัดตั้งชุมนุมสหกรณ์ในระดับอำเภอ ซึ่งทางโครงการพยายามที่จะพัฒนากลุ่มบุคลากรชาวบ้านดังกล่าวให้สามารถทำงานมีระบบมีข้อต่อรองรับระบบแหล่งเงินทุนและภาวะตลาดมากยิ่งขึ้น

3. การพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบท ในส่วนงานนี้จะพยายามพัฒนาระบบอุตสาหกรรมชนบทให้เกิดขึ้น โดยจะเน้นการวิจัยตลาด การศึกษาความเป็นไปได้ของการผลิตระบบอุตสาหกรรมในท้องถิ่น รวมทั้งการฝึกอบรมและดูงานในงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเสริมเทคนิคต่างๆ เพื่อที่จะสร้างความมั่นใจแก่ผู้ประกอบการและกลุ่มสหกรณ์ในระดับตำบล

4. กองทุนพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบท (RURAL INDUSTRIES DEVELOPMENT FUND: RIDF) กองทุนนี้จะเป็นแหล่งเงินทุนแก่ผู้ประกอบการในพื้นที่อำเภอนางรอง เพื่อการพัฒนาสู่ระบบอุตสาหกรรมในท้องถิ่น ซึ่งในการกัวยืมเงินของกลุ่มผู้สนใจจะผ่านคณะกรรมการต่างๆ ของอุตสาหกรรมแต่ละขนาดคือ ย่อย กลาง และใหญ่ หนึ่งกองทุนดังกล่าวจะสนับสนุนด้านเทคนิค ด้านการวิจัยศึกษาความเป็นไปได้ การอบรมและการทำแผนระบบธุรกิจต่างๆ

จากงานทั้ง 4 ด้านหลักๆ ดังกล่าว จะเป็นแนวทางอันหนึ่งที่จะมุ่งพัฒนาชนบทในรูปแบบกลุ่มและระบบอุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็พื้นฐานอันดีสู่การพัฒนาประเทศแนวใหม่ต่อไป

จาก 4 แนวทางการดำเนินงานโครงการ CBIRD - นางรอง ระยะที่ 2 ที่เน้นการส่งเสริมการพัฒนาาระบบสหกรณ์ของชุมชน เพื่อส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร และการพัฒนาอุตสาหกรรมชนบท โดยมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เมื่อโครงการฯ ระยะที่ 2 สิ้นสุดลงในปี 2538 CBIRD ได้ขอเงินทุนหมุนเวียนจาก CIDA เรียกว่า กองทุนพัฒนาอุตสาหกรรมในชนบท (RIDF) ประมาณ 50 ล้านบาท เพื่อไว้ใช้จ่ายในการส่งเสริมธุรกิจอุตสาหกรรมในชนบท (สมศักดิ์ นัคลาจารย์, 2540)

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมีมากมายดังนี้

ปรุงจิตต์ พนาวัฒน์วงศ์ (2530) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระหว่างหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองดีเด่นกับหมู่บ้านที่เพิ่งได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พุทธศักราช 2528: การศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี โดยทำการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่จัดตั้งขึ้นภายในหมู่บ้านตั้งแต่มกราคม พ.ศ. 2527 ถึงธันวาคม พ.ศ. 2529 อย่างน้อย 1 กิจกรรม จำนวน 280 คน ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน มีส่วนร่วมใน 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการเข้าร่วมรับฟัง อภิปรายและเสนอปัญหา ขั้นตอนการรับผลประโยชน์จากกิจกรรม และขั้นตอนการประเมินผลกิจกรรมไม่แตกต่างกัน ส่วนในขั้นตอนการตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไข และขั้นตอนการปฏิบัติงานในกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแผนที่วางไว้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ตามลำดับ ส่วนผลของความถี่ของการมีส่วนร่วมพบว่า ผู้ใหญ่ที่เป็นชาย มีความถี่ของการมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ใหญ่ที่เป็นหญิง

สมพงษ์ บัวชาบาล (2530) ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เวย์ จังหวัดขอนแก่น โดยเลือกบ้านฝาง และบ้านหนองกุงเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่จะศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพคือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน คณะกรรมการโครงการ ผู้ร่วมเป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิกในโครงการต่างๆ ผลการศึกษาพบว่า

- สภาพแวดล้อมชุมชน มีผลต่อการมีส่วนร่วม เช่น ที่บ้านฝางมีสภาพกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เอื้ออำนวย มีพื้นที่ที่เหมาะสมกับโครงการด้านการเกษตร คนอพยพไปทำงานนอกชุมชนน้อย มีกลุ่มผู้นำที่รวมตัวกันคอยกระตุ้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน มีผลทำให้โครงการต่างๆ ดำเนินไปอย่างก้าวหน้า

- การเข้ามามีส่วนร่วมในทุกชั้นตอนมีผลต่อการพัฒนา ถ้าประชาชนสามารถเข้าร่วมในทุกชั้นตอน คือ 1. ค้นหาปัญหา วิเคราะห์หาแนวทางแก้ไข 2. ตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาวางโครงการ 3. ปฏิบัติตามโครงการที่วางไว้ 4. มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 5. ประเมินผลโครงการ ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนเป็นผู้ทำการพัฒนาและทำให้การพัฒนาเกิดความต่อเนื่อง แม้ว่าองค์การจะออกมาจากชุมชนแล้ว

พรศักดิ์ พัทธพจนากรณ์ (2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมสหกรณ์การเกษตร : ศึกษาเฉพาะกรณีสหกรณ์การเกษตรบ้านลาด จำกัด จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ความเข้าใจในหลักและวิธีการสหกรณ์การเกษตร และทัศนคติต่อสหกรณ์การเกษตร เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยพบว่าสมาชิกเพศชายจะมีส่วนร่วมมากกว่าสมาชิกเพศหญิง และสมาชิกที่มีทัศนคติที่ดีจะมีส่วนร่วมมากกว่าสมาชิกที่มีทัศนคติที่ไม่ดี ส่วนอายุและระดับการศึกษาไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

กฤษณี มหาวิรุฬห์ (2531) ศึกษาเรื่องทัศนคติในการดำเนินการเบื้องต้นของประธานกรรมการหมู่บ้านตามโครงการป้อนแรงค์คุณภาพชีวิตและความจำเป็นพื้นฐาน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดชัยนาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติและผลการดำเนินงานในการดำเนินการเบื้องต้นของประธานกรรมการหมู่บ้าน ตามโครงการป้อนแรงค์คุณภาพชีวิตและความจำเป็นพื้นฐานในเขตจังหวัดชัยนาทว่า อยู่ในระดับใดหรือทิศทางใด ตลอดจนการประเมินผลการปฏิบัติงานตามโครงการดังกล่าว โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของความรู้ความเข้าใจและผลการดำเนินงานว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร

ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และผลการดำเนินงานนั้น มีความสัมพันธ์กันในทางบวก กล่าวคือ เมื่อประธานกรรมการหมู่บ้านมีความรู้ ความเข้าใจโครงการป้อนแรงค์คุณภาพชีวิตและความจำเป็นพื้นฐานในระดับดีแล้ว จะทำให้ทัศนคติต่อโครงการดังกล่าวดีไปด้วย พร้อมทั้งปรากฏผลการดำเนินการในระดับดีเช่นกัน

อรัญญา อัจฉา, ศิริพันธ์ สายประเสริฐ และมะลิ ลีวนานนท์ชัย (2534) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของภาคธุรกิจอุตสาหกรรมในการพัฒนาเยาวชน กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ 1) ผู้บริหาร ผู้จัดการ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการวางนโยบาย การบริหารกิจการต่างๆ ของหน่วยงานในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม 2) เยาวชนชายหรือหญิงที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปี ที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานต่างๆของภาคธุรกิจอุตสาหกรรม โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย และใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลผสมผสานกันระหว่างการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา พบว่า

1. องค์กรภาคธุรกิจอุตสาหกรรมที่มีการดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กโดยส่วนใหญ่ ทำเพื่อเสริมภาพพจน์ทางธุรกิจขององค์กร มีเพียงส่วนน้อยที่ดำเนินการภายใต้แนวคิดและนโยบายที่ค่อนข้างแจ่มชัด

2. องค์กรภาคธุรกิจอุตสาหกรรม มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาเด็กค่อนข้างน้อย หรือยังไม่มีกิจกรรมเลย ส่วนรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ก่อผลดีต่อเด็กในหลายๆด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพอนามัย นันทนาการ และการฝึกงาน เป็นต้น

3. ปัญหาอุปสรรคที่พบเกิดจาก ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานขององค์กรภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ปัญหาที่เกิดจากภายใน ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของเด็ก หน่วยงานไม่สามารถติดตามหรือประเมินผลการดำเนินงานของตนได้ การไม่มีงบประมาณ ขาดบุคลากร ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากภายนอก คือ มักจะถูกมองเพียงว่า ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมเป็นแหล่งเงินทุนและต้องการให้บริจาคเงิน นอกจากนั้นยังไม่เห็นด้วยที่ภาครัฐบาลจะกำหนดนโยบายให้ และบังคับให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมจัดสรรงบประมาณ โดยให้เหตุผลว่า ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมได้เสียภาษีต่างๆ ให้กับภาครัฐแล้วไม่ควรจะเพิ่มภาระต่างๆ ให้

4. ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมมีแนวคิดและนโยบายต่อเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชนแจ่มชัด เช่น ผู้บริหารมีประสบการณ์ หรือมีภูมิหลังที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนมาก่อน เคยเป็นครู อาจารย์ นักพัฒนาเด็กและเยาวชน และได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากการเข้าร่วมประชุมสัมมนาที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ

ชโลทัย ชื่นวิทยา (2535) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกที่มีต่อสหกรณ์การเกษตร : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างสหกรณ์การเกษตรคลองหลวง จำกัด และสหกรณ์การเกษตรลำลูกกา จำกัด กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นสมาชิกของทั้ง 2 สหกรณ์ รวม 166 คน ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกของสหกรณ์การเกษตรคลองหลวง จำกัด มีส่วนร่วมในธุรกิจการซื้อ การกู้เงิน การฝากเงินกับสหกรณ์สูงกว่า ส่วนการมีส่วนร่วมในการบริหาร สมาชิกของสหกรณ์ทั้งสองเข้าร่วมประชุมใหญ่ ประชุมกลุ่มและใช้สิทธิออกเสียงในที่ประชุมไม่แตกต่างกัน ในเรื่องความพอใจในผลตอบแทนที่ได้รับของสมาชิกทั้งสองสหกรณ์ไม่แตกต่างกันและการมีส่วนร่วมในด้านการเข้ารับอบรมในการประกอบอาชีพพบว่า สหกรณ์การเกษตรลำลูกกา เข้ารับการอบรมสูงกว่า ส่วนด้านการเข้าอบรมการส่งเสริมอาชีพใหม่ไม่แตกต่างกัน

โชคดี อมรวัฒน์ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนกับความสำเร็จของโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้าน อพป.

อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ ตามโครงการ อพป. ระหว่างหมู่บ้าน อพป. ที่เคยชนะการประกวดตามโครงการ อพป. แห่งชาติกับหมู่บ้านอพป. ที่ไม่เคยชนะการประกวด ผลการศึกษาพบว่า หมู่บ้าน อพป. ที่ชนะการประกวด มีระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสูงกว่าหมู่บ้าน อพป. ที่ไม่เคยชนะการประกวดใน 4 กิจกรรมคือ (1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของหมู่บ้าน (2) การมีส่วนร่วมในการเสนอแนะค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน (3) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติงานและ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานและมีเพียงกิจกรรมเดียวเท่านั้นที่ไม่มี ความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติแต่อย่างใด ซึ่งได้แก่กิจกรรมด้านการร่วมวางแผนและจัดทำโครงการ

สุวิทย์ พิชัยสิทธิ์ (2537) ได้ศึกษาการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาผลการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการฝักอาชีพในภาคเหนือของประเทศไทย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์ การสังเกตการณ์การมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ ชาวบ้าน 52 คน ในหมู่บ้านเสียดเถื่อน จังหวัดเชียงราย ซึ่ง 32 คน เป็นผู้เข้าร่วมโครงการ SNOTRE และอีก 20 คน เป็นผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วม โดยใช้เวลา 7 เดือน

ผลการศึกษา พบว่า ชาวบ้านทั่วไปไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร ผู้ที่ได้รับประโยชน์ทั้งหมดจากโครงการ เช่น เงินทุน มักจะเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกแล้ว และส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านที่มีฐานะดีอยู่แล้ว และแผนงานทั้งหมดของโครงการไม่ว่ากิจกรรมใดๆ จะเป็นการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของโครงการเอง ประชาชนที่มีส่วนร่วมจะไม่มีบทบาทใดๆ ในกระบวนการตัดสินใจ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมของชาวบ้านคือ เหตุผลทางเศรษฐกิจ และการไม่มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะให้อำนาจตัดสินใจในกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะเกิดแนวความคิดว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการสนับสนุนของโครงการ

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เขตหนองจอก ที่มีต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง “บรม” และ “บวร” เพื่อสร้างสรรุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่เขตหนองจอกจำนวน 8 แขวง 77 หมู่บ้าน รวมทั้งสิ้น 77 คน ผลการศึกษาพบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางฯ ในระดับปานกลางมากที่สุด โดยมีส่วนร่วมในระดับต่ำรองลงมา และมีส่วนร่วมในระดับสูงน้อยที่สุด ซึ่งในจำนวนนี้ ไม่พบว่า มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ไม่มีส่วนร่วมใดๆ อยู่เลยเมื่อพิจารณาในแต่ละขั้นตอนการพัฒนาจะ

พบว่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่จะเข้าร่วมในการรับประโยชน์จากการพัฒนาอยู่ในระดับสูงที่สุด แต่การเข้าร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ขั้นการวางแผนการพัฒนาและการประเมินผลการพัฒนาส่วนใหญ่จะเข้าร่วมในระดับต่ำมาก ส่วนในขั้นการดำเนินการพัฒนามีการเข้าร่วมในระดับปานกลาง

ปริวรรต วรวิวัฒน์กุล (2538) ศึกษาเรื่องความร่วมมือของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ คณะกรรมการหมู่บ้าน 179 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า อายุและระดับการศึกษาของคณะกรรมการหมู่บ้าน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท แต่ในด้านรายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่มการได้รับการฝึกอบรม และการได้รับข้อมูลข่าวสารของคณะกรรมการหมู่บ้าน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท ในกิจกรรมการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากที่สุด รองลงมาคือ การสำรวจปัญหาการพัฒนาชนบท การร่วมแสดงความคิดเห็นและการร่วมติดตามผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับเดียวกันโดยเรียงตามลำดับ ส่วนการร่วมกำหนดปัญหาและวางแผนคณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีงานวิจัยเป็นจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและได้คำตอบที่ชัดเจนในประเด็นที่ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน สมาชิกสหกรณ์ ประธานกรรมการหมู่บ้าน กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ว่ามีบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมอย่างไร ในเรื่องของการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาชุมชน การร่วมกิจกรรมสหกรณ์ การร่วมโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาถึงตัวแปรที่ต่างกันว่า จะมีผลทำให้บทบาทและระดับการมีส่วนร่วมต่างกันหรือไม่อย่างไร เช่น ความรู้ ความเข้าใจในหลักการ วิธีการ และทัศนคติ เป็นต้น ผลการวิจัยที่พบส่วนใหญ่คือ ความรู้ ความเข้าใจในหลักการ วิธีการ และทัศนคติ มีความสัมพันธ์และมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม

นอกจากนั้นยังพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาถึงบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมในเรื่องของกระบวนการหรือขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ขั้นตอนการสำรวจปัญหาและความต้องการ ขั้นตอนการริเริ่มวางแผน ขั้นตอนการดำเนินงานหรือการปฏิบัติ ขั้นตอนการรับผลประโยชน์และ ขั้นตอนการประเมินผล เป็นต้น ผลการวิจัยโดยส่วนใหญ่ พบว่า ในขั้นตอนสำรวจปัญหา การวางแผนและการประเมินผล ผู้ร่วมกิจกรรมจะมีระดับการมีส่วนร่วม น้อย ส่วนในขั้นตอนการปฏิบัติและขั้นตอนการรับผลประโยชน์จะพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะมีส่วนร่วมในระดับปานกลางถึงระดับมาก ไม่เพียงแต่เท่านั้น ยังมีการศึกษาเปรียบเทียบระดับการ

มีส่วนร่วมของประชาชน ระหว่างหมู่บ้านที่เคยชนะการประกวดกับหมู่บ้านที่ไม่เคยชนะการประกวดในโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง และเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน ระหว่างหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองดีเด่นกับหมู่บ้านที่เพิ่งได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเองว่ามีบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยข้างต้นพบว่างานวิจัยดังกล่าวได้คำตอบที่ชัดเจนในประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้นำเสนอไปแล้ว ทำให้เห็นภาพชัดขึ้นเกี่ยวกับบทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของตัวแปรที่ศึกษา ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของผู้ให้กับผู้รับ ส่วนในประเด็นของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะอาชีพให้กับประชาชนโดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของทั้งผู้ให้ผลประโยชน์ ผู้รับผลประโยชน์ และผู้ประสานงานให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งจะเห็นว่า มีผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมโครงการถึง 3 กลุ่ม ซึ่งยังไม่เห็นภาพและยังไม่มีคำตอบที่ชัดเจนในเรื่องนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคธุรกิจเอกชนและสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนในการพัฒนาทักษะอาชีพในโครงการธุรกิจเพื่อสังคม จังหวัดบุรีรัมย์ และศึกษาด้วยว่าประชาชนซึ่งเป็นผู้รับ กับภาคธุรกิจเอกชนซึ่งเป็นผู้ให้ มีระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันหรือไม่ โดยศึกษาการมีส่วนร่วมใน 6 ด้านคือ ด้านการสำรวจปัญหา ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการปฏิบัติการ ด้านการลงทุน ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล